

Гриненко Дмитро Григорович, аспірант кафедри філософії,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна
e-mail: dimagg@atlanticgeyser.com.ua
ORCID ID: 0009-0003-5097-7450

СОЦІАЛЬНА ДОВІРА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ЦІННІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Досліджено феномен соціальної довіри як ціннісної категорії. Доведено, що соціальна довіра є необхідним складником розвитку громадянського суспільства. Обґрунтовано ідею про те, що соціальна довіра реалізується у громадянському суспільстві у взаємозв'язку з такими цінностями, як справедливість, добропорядність, свобода, рівність. Розкрито особливості реалізації соціальної довіри в економічному та політичному сегментах громадянського суспільства.

Ключові слова: довіра, соціальна недовіра, громадянське суспільство, рівні соціальної довіри, функції соціальної довіри, громадянські цінності.

Постановка проблеми. Громадянське суспільство формується й розвивається, спираючись на відповідну ціннісну основу, важливим складником якої є соціальна довіра. У громадянському суспільстві не всі відносини можуть бути врегульовані правом, що посилює роль традицій, звичаїв, формальних і неформальних соціальних практик. Феномен довіри передбачає розвиненість відповідних горизонтальних та вертикальних зв'язків у всіх сегментах громадянського суспільства – політичному, економічному, духовному та ін. Соціальна довіра в системі реалізації суспільних відносин сполучається з іншими цінностями, зокрема такими, як свобода вибору, справедливість, правова рівність, толерантність тощо.

У науковому дискурсі проблематика соціальної довіри досліджується психологами, правниками, політологами й відповідно філософами. Ми вважаємо актуальним завданням проаналізувати феномен соціальної довіри з філософсько-світоглядних позицій, трактуючи її як ціннісне явище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи феномен соціальної довіри як важливий складник розвитку громадянського суспільства, ми спирались на науковий доробок низки вчених. Так, В. Нападиста здійснила ґрунтовний огляд публікацій із проблематики довіри та дійшла висновку,

що найбільше наукових праць присвячено практичним проблемам довірчих відносин в економічній, політичній та управлінській сферах [1]. У свою чергу А. Краснякова дослідила концепції розуміння соціальної довіри серед яких важливими для нашої статті є погляди Ф. Фукуями та Е. Гідденса [2]. Для поглиблення власного уявлення про творчість Ф. Фукуями щодо цінності соціальної довіри нами була проаналізована низка його праць [3; 4].

Обґрунтовуючи ідею про взаємозв'язок соціальної довіри з іншими цінностями, нами була проаналізована праця А. Рижанової, яка визначила низку інших цінностей, які конституують соціальну довіру [5]. Важливими для нашої наукової розвідки стали ідеї Ю. Фурмана про рівні функціонування соціальної довіри в громадянському суспільстві [6] та роздуми Ю. Мішина [7], П. Печерського [8], Ю. Палагнюк [9] про особливості прояву соціальної довіри в економічній, політичній та владній сферах.

Окрему групу наукових праць присвячено дослідженню механізмів та особливостей формування довіри у громадянському суспільстві. Цей напрямок представлено роботами таких дослідників, як Т. Супрунець [10], Т. Стеценко [11], О. Серьогін та І. Письменний [12].

Незважаючи на наявну розробленість теми соціальної довіри в науковій літературі, вважаємо, що її ціннісний потенціал у процесі розвитку громадянського суспільства досліджено фрагментарно.

Формулювання мети: дослідити ціннісні аспекти соціальної довіри в контексті буття громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Соціальна довіра як чинник розвитку громадянського суспільства інтерпретується науковцями на різноманітній методологічній основі з акцентуацією на певних аспектах проблеми.

Як зазначає В. Нападиста, полівимірність концепту «довіра» детермінує тематичну спрямованість досліджень у цій площині. Загалом аналіз феномену довіри у вітчизняному науковому дискурсі репрезентований у низці спеціальних досліджень, але в кількісному вираженні, на думку вищеозначеної дослідниці, переважають наукові розвідки, спрямовані на розкриття практичних проблем реалізації довіри в економічній, політичній та управлінській площинах. «Досліджуючи феномен довіри, науковці:

- 1) розглядають причини її кризи;
- 2) обґрунтовують потреби відновлення простору довіри в українському соціумі;
- 3) пропонують механізми підвищення рівня довіри до владних інституцій та суб'єктів економічної діяльності» [1, с. 212].

Отже, проблему соціальної довіри як ціннісного підґрунтя розбудови громадянського суспільства можна аналізувати в загальному світоглядному

контексті, а також у світлі особливостей, що виникають у певній країні у сфері реалізації принципів довірчих, партнерських відносин.

Систематизуючи низку підходів з цієї проблематики, А. Краснякова виокремлює такі концепції щодо розуміння соціальної довіри:

1) концепція соціальної довіри за авторства Ф. Фукуями. На його переконання, довіра формується у просторі особистих контактів і поступово акумулюється на «середньому рівні» соціальних відносин – це рівень громадянського суспільства, що в майбутньому приводить до формування довірчих відносин у соціумі загалом. Довіра є ключовою характеристикою цивілізованих людських спільнот, яка проявляє себе на всіх рівнях – від індивідуального до загальносоціального. Ф. Фукуяма переконаний, що довіра є ключовим чинником прогресивного розвитку суспільства. Натомість економічні відносини, національно-культурні традиції мають важливе, але другорядне значення;

2) концепція за авторства Е. Гідденса, у межах якої соціальна довіра є інтегративною настановою суспільної свідомості. Вона сприяє організації й спрямованості дій громадян, ураховуючи соціальні ризики та допомагає суб'єкту здійснювати конструювання власного соціального простору, надає можливість орієнтуватись у неупорядкованому світі. Довіра проявляє себе як на персональному рівні (довіра до людини, соціальна кооперація, взаємна відповідальність та повага, впевненість у порядності інших людей), так і на рівні довірчого ставлення до систем та інституцій (довіра до органів влади, системи традиційних відносин, довіра до підсистем суспільства);

3) «суб'єктний підхід у психології, відповідно до якого тільки людина як окрема жива істота, а не якесь надіндивідуальне, безтілесне суще може мислитися справжнім суб'єктом суспільно-політичного життя. У кожній емпіричній людській істоті закладений потенціал політичної активності як активності, спрямованої на налагодження оптимальних стосунків зі своїм соціальним оточенням. І залежно від різних умов (внутрішніх і зовнішніх) цей потенціал так чи інакше актуалізується» [2, с. 57–58].

Продовжуючи роздуми попереднього автора, Н. Перепелиця зазначає, що в 90-х рр. XX ст. Ф. Фукуяма сформулював власне розуміння довіри як «очікування, що з'являється у членів співтовариства, що інші його члени будуть вести себе більш або менш передбачувано, чесно і з увагою до потреб оточуючих, у згоді з деякими загальними нормами». Деякі з таких норм можна вважати фундаментальними цінностями – усвідомлення сутності Бога, загальної справедливості, свободи. Водночас до таких цінностей відносять стандарти професійної поведінки та кодекси корпоративної етики, що існують [13, с. 11].

Соціальна довіра у громадянському суспільстві не може існувати відокремлено від інших цінностей соціального буття. Беручи за основу точки зору дослідників із різних галузей знань, А. Рижанова, виокремлює низку чеснот, через які конститується соціальна довіра – відповідальність, чесність, передбачуваність у взаєминах, свобода вибору моделі поведінки, толерантність, добра воля, прагнення до взаєморозуміння, рівність, соціально обумовлений колективізм та ін. Вищезначені чесноти корелюються з довірою, яка становить підвалини соціального капіталу й передбачає високий рівень розвиненості соціального партнерства. У цьому сенсі соціальна довіра – це доброзичливі, відкриті, позитивні взаємини між суб'єктами, які є сторонами довірливих відносин та передбачають наявність упевненості в порядності й чесності іншої сторони. Така довіра може ґрунтуватись на досвіді суб'єкта або бути проявом спонтанного, неусвідомленого почуття приязні до іншого суб'єкта. Разом із тим «довіра не є безумовною вірою в порядність та доброзичливість всіх соціальних інститутів, закладів, груп, соціальних взаємин. Вона формується, поширюється і стверджується в суспільстві через відповідний досвід. Отже, довіра – це певний набір моральних якостей, які виявляються у ставленні та поведінці соціальних суб'єктів у процесі взаємодії та спілкування» [5, с. 109].

З точки зору Ю. Фурман, основою функціонування громадянського суспільства є синтез двох чинників (рівнів) – колективна солідарність та індивідуалізм. При цьому як міжособистісні контакти, так і відносини на колективному рівні передбачають втілення такої цінності, як соціальна довіра. Довіра, на думку вищезначеного автора, є соціологічною, психологічною та юридичною категорією, що позначає відкриті, позитивні відносини між громадянами як суб'єктами довіри. Довіра як феномен суспільних відносин відображає переконаність учасників взаємин в обопільній моральності й чесності, яку вони мають виявляти під час взаємодії з різноманітних питань – від суспільних до особистих. «Довіра не має потреби у включенні якоїсь дії. Вона є всього лише передбачення покладання на якусь дію, яке базується на тому, що знає одна сторона про іншу. Наприклад, тому, що подія відбувається десь далеко і не може бути підтвердженою або подія відбудеться тільки в майбутньому. З цієї точки зору довіра має певні межі, що базуються на знанні про іншу сторону, якій довіряють. Довіра – це твердження про те, що поки є невідомим, але має якусь вірогідність статися» [6, с. 188].

На нашу думку, вищезначене визначення довіри є дещо однобічним, оскільки ми не можемо обмежувати довірчі відносини лише гіпотетичною поведінкою в майбутньому. Довіра – це цінність, яка також реалізується за принципом «тут і зараз».

Як відомо, фундаментом громадянського суспільства в демократичній країні є розвинені економічні відносини, повноцінне функціонування яких базується на довірі та взаємовигідному партнерстві.

З точки зору Ю. Мішина, довіра є ключовою властивістю суспільно-економічних відносин – навіть при ефективному функціонуванні правової системи, яка покликана гарантувати виконання договорів, довіра лишається необхідним чинником бізнес-відносин. Значення довіри поступово збільшується у тому випадку, коли економічні відносини набирають обертів, вдосконалюються, ускладнюються. Варто підкреслити, що чим важливішою і тривалішою є економічна співпраця, тим більшого рівня довіри вона потребує. «У повній відповідності до цієї глобальної тенденції перший імпульс емпіричних досліджень довіри було зроблено лише у другій половині XX століття представниками німецької соціології. М. Вебер і Г. Зіммель визначали її як одну з найбільш важливих синтезуючих сил у суспільстві» [7, с. 47].

Соціальна довіра становить духовно-ціннісну основу суспільних відносин будь-якого спрямування, створюючи відповідну «культуру довіри», яка не обмежується лише однією сферою. Чим вищий рівень довіри сформувався у громадянському суспільстві та основних його сегментах – економічна діяльність, політична діяльність, правовідносини, тим якісніше здійснюються функції відповідними суб'єктами, що виражається в «коефіцієнті корисної дії» для всього суспільного організму. Натомість якщо рівень соціальної довіри у громадянському суспільстві є низьким або з певних причин суттєво знизився, то значно збільшується ризик посилення соціальної напруженості, політичної конфронтації, зменшення обсягу соціального капіталу. Важливо для існування громадянського суспільства, щоб рівень недовіри не перетнув критичну позначку у співвідношенні з довірою, що в підсумку може призвести до руйнування «соціальної тканини».

Для динамічного розвитку громадянського суспільства в демократичній державі особливої ваги набуває політична сфера та апробовані практики соціальної довіри в ній. П. Печерський доводить, що специфікою формування довіри в політиці є те, що вона являє собою своєрідне «кредитування» громадянами політичних суб'єктів (політичних партій, окремих політиків тощо). Отримуючи довіру на виборах від суспільства «авансом», політичні діячі можуть символічно конвертувати свої зобов'язання під час втілення колективних планів у реальну довіру електоральних груп. Водночас, «якщо недовіра до органу державної влади чи політичного діяча виникає у людини відразу після невдалого спілкування з органами влади з приводу якоїсь болючої проблеми, то недовіра до політичних партій, блоків, лідерів та окремих діячів є результатом особистого усвідомлення невиконання ними взятих на себе

публічних зобов'язань. Саме після того, коли з'являється відчуття втрати довіри до суб'єкта публічної політики, виникає підстава для застосування політичної відповідальності» [8, с. 62].

Рівень соціальної довіри до політиків має логічне продовження та втілюється у ступені довіри громадян до інститутів влади і їхніх носіїв. Ю. Палагнюк зауважує, що рівень довіри або недовіри громадян до інститутів публічної влади є реакцією населення на дієвість виконання ними функціональних обов'язків. Саме тому рівень соціальної довіри населення варто розглядати як один з основних показників результативності владної діяльності. Разом із тим рівень довіри громадян до інститутів влади здебільшого спричинений загальною оцінкою їхньої результативності, індикатором якої є стан соціально-економічного життя населення, який у свою чергу багато в чому визначається ефективністю владних дій. У демократичному, громадянському суспільстві моделі виникнення, розвитку та збільшення довіри до владних органів з боку громадян являють собою багаторівневу й різноспрямовану систему суб'єкт-суб'єктних відносин щодо вирішення найбільш злободенних соціально-економічних проблем задля задоволення потреб населення в сучасних умовах. «Суспільство з високою довірою характеризується пріоритетом суспільних цінностей і здатністю до ефективної суспільної взаємодії. Довіра також передбачає добровільне взяття на себе членами суспільства, громадянами зобов'язань щодо здійснення суспільних функцій» [9, с. 717].

На нашу думку, якщо йдеться про соціальну довіру в політичній та владній сферах у контексті функціонування громадянського суспільства, то важливо визначати інституційні показники довіри в цих сегментах.

З точки зору В. Липова, інституційні форми довіри – це загальноприйнятні норми соціальних взаємин та варіанти їхнього співвідношення, які покликані створити й підтримати довірчі відносини між громадянами. Вони вбирають у себе інститути довіри як такі та інститути, що забезпечують довіру. Довіра як інституційний феномен – це здатність діяти, спираючись на нормативно врегульовані очікування щодо реалізації суспільних зобов'язань партнерами по взаємодії. Базовим підґрунтям створення та впровадження довіри в соціумі є система організаційно-управлінських методів і засобів оптимізації трансакційних витрат і координування суспільної взаємодії. Класичними різновидами інститутів, що впливають на функціонування громадянського суспільства або взаємодіють із ним, є: громади, місцеві співтовариства, державні органи, ринки, мережеві структури та асоціації, фірми та підприємства. Тією мірою, якою кожна з виокремлених організаційно-управлінських форм «забезпечує злагоджену взаємодію серед учасників процесу суспільного відтворення в межах своїх завдань і покладених функцій, усі вони можуть роз-

глядатися як інститути забезпечення довіри. Разом із тим особливого значення для підтримки міжособистісної довіри в суспільстві набувають інститути, які в якості своєї основної функції мають регламентацію соціальної взаємодії та контроль за виконанням відповідних норм» [14, с. 123].

Можна стверджувати, що соціальна довіра у громадянському суспільстві має горизонтальний характер – довірчі відносини між суб'єктами певної спільноти та вертикальний вимір – довіра громадян та інститутів самого громадянського суспільства до державних органів, політиків, чиновників різного рівня тощо.

Соціальна довіра у громадянському суспільстві формується поступово й базується на досвіді співпраці різноманітних суб'єктів, які утверджують довірчі відносини в повсякденній соціальній діяльності.

На переконання Т. Супрунець, утворення клімату соціальної довіри є актом свідомого вибору громадян, який знаходить прояв на трьох взаємопов'язаних рівнях психічної діяльності:

1) імпульсивний рівень – підсвідома довіра, що утворюється під впливом певних ситуативних подій, вона може швидко виникнути та так само швидко зруйнуватись, оскільки не має під собою глибокої основи;

2) об'єктивний рівень – довіра спирається на усвідомлення та аналіз відповідних подій; вона формується раціонально та спричинена конкретною ситуацією взаємодії людини з іншою людиною або соціальною групою внаслідок тривалої комунікації;

3) рівень «соціального становлення особистості, де довіра функціонує як вольова категорія, в межах якої настанова на довіру виступає концепцією життя» [10, с. 49–50].

Досліджуючи проблему формування соціальної довіри у громадянському суспільстві, О. Серьогін та І. Письменний визначають такі шляхи її зміцнення: створення системи відкритої діяльності інституцій публічної влади з метою розуміння громадськістю сутнісних завдань, функцій та напрямків її дій у відповідних суспільних сферах; ефективне вирішення життєво важливих проблем громадян з урахуванням інтересів як більшості, так і меншості. У підсумку вищеозначені науковці зауважують, що «довіру громадян до публічної влади слід розглядати, по-перше, як один з основних чинників підвищення суспільного добробуту, а по-друге, – як рушійну силу ефективного суспільного розвитку через реалізацію державних реформ» [12, с. 62, 65].

Ціннісне значення соціальної довіри як чинника розвитку громадянського суспільства, визначається не тільки її світоглядно-культурним призначенням, але й функціональною важливістю цього складника соціальної системи. Спираючись на дослідження Ю. Шайгородського, визначимо базові соціально-

психологічні функції соціальної довіри, які мають вплив на громадянську, політичну та електоральну поведінку громадян:

- світоглядна функція довіри, вона є структурним складником соціалізаційно-ідентифікаційного механізму, який покладено в основу ідентичності, вона виступає ціннісним та нормативним підґрунтям соціальних відносин, забезпечуючи спільну діяльність та перцепцію (зв'язок внутрішнього й зовнішнього світів через чуттєве сприйняття), групову ідентифікацію й диференціацію. У суспільно-політичному вимірі соціальна довіра відіграє функції соціальної інтеграції, консолідації та легітимації влади. Соціальна довіра є основою ефективного громадського контролю щодо діяльності політичних і владних суб'єктів;

- соціотворча функція довіри, яка налагоджує механізми взаємин шляхом сподівань на певний спосіб вербальної й реальної поведінки суб'єктів у нових умовах соціальної реальності й відповідно до існуючих норм у ній. У такому розумінні соціальні сподівання мають характер мотиваційних поведінкових чинників й орієнтирів на основі можливої, очікуваної, нормативно визначеної поведінки;

- когнітивна функція довіри – переконання, засновані на знаннях для ухвалення рішень в невизначених та проблемних умовах. У такому контексті особливу важливість має розвиненість політичного мислення як складника оцінного механізму рівня ризиків в умовах невизначеності та нестабільності. Мислення є когнітивною умовою соціальної довіри в ситуації ризику та в умовах неможливості здійснення контролю за подіями;

- комунікативна функція довіри, яка реалізується в емоційному та чуттєвому контекстах, у ситуаціях утворення довіри як наслідку особистісної симпатії або антипатії, проявів емпатії в актах спілкування;

- «функція довіри з визначення поведінкової стратегії через прогноз поведінки інших та через редукцію – зведення складних систем порівняно до відносно «спрощеного» стану довіри / недовіри, зниження когнітивної складності у стані невизначеності, спрощення прийняття рішень і вибору певної моделі поведінки. В цьому контексті варто виокремити й прогностичну функцію довіри» [12, с. 15–16].

Безсумнівно, соціальна довіра як ціннісний феномен конституювання громадянського суспільства виконує низку системних функцій – світоглядну, комунікативну, інтегративну, прогностичну, виховну тощо.

Висновки. Дослідження соціальної довіри як фундаментального чинника буття громадянського суспільства передбачає визначення її сутнісних характеристик на двох рівнях – міжособистісному та інституційному. Соціальна довіра у громадянському суспільстві втілюється в актах солідарної та парт-

нерської поведінки суб'єктів, їхньої морально-психологічної налаштованості на спільну співпрацю в межах визначених соціальних пріоритетів і цінностей. Соціальна довіра створює підґрунтя для подолання соціальної недовіри та де-консолідаційних процесів у суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нападиста В. Феномен довіри у соціогуманітарному дискурсі сучасної України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2016. Вип. 1. С. 207–222.
2. Краснякова А. О. Соціальна довіра як умова становлення суб'єкта політичного життя. *Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави*. 2013. Вип. 14. С. 55–64.
3. Фукуяма Ф. Витоки політичного порядку. Від прадавніх часів до Французької революції / пер. Р. Корнута. Київ : Наш Формат, 2018. 576 с.
4. Фукуяма Ф. Соціальний капітал. *І* : незалежний культурологічний часопис. 2008. № 53. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/fukuyama.htm> (дата звернення: 14.06.2025).
5. Рижанова А. О. Формування соціальної довіри: соціально-педагогічний аспект. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2016. № 12. С. 108–112.
6. Фурман Ю. С. Соціальна сутність та правове значення юридичної категорії «довіра» у правових відносинах. *Адвокатура: минуле та сучасність* : матеріали II міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів (м. Одеса, 2 берез. 2013 р.). Одеса : Фенікс, 2013. С. 188–191.
7. Мішин Ю. Р. Довіра в структурі соціальної взаємодії. *Економіка та держава*. 2015. № 1. 47–50.
8. Печерський П. М. Соціальна довіра як основа політичної відповідальності публічної влади. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2018. Вип. 23. С. 61–67.
9. Палагнюк Ю. В. Соціальна довіра до органів публічної влади як фактор розвитку громадянського суспільства. *Публічне управління та регіональний розвиток* : наук. журн. 2021. № 13. С. 699–725.
10. Супрунець Т. Особливості формування і функціонування довіри та недовіри: мисленнєвий аспект. *Український соціум*. 2015. № 3 (54). С. 48–55.
11. Стеценко Т. О. Проблеми вимірювання довіри в соціології. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2012. Вип. 56. С. 155–162.
12. Серьогін С. М., Письменний І. В. Відновлення довіри до органів публічної влади як умова успішності реформ в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 4 (18). С. 62–66.

13. Перепелиця Н. Довіра як чинник політичного розвитку: погляд Френсіса Фукуями. *Політикус* : наук. журн. 2019. Вип. 2. С. 11–16.
14. Липов В. Соціальна довіра як цінність, інституція та інститут. *Праці наукового товариства ім. Шевченка* : екон. зб. 2017. Т. 1. С. 112–126.
15. Шайгородський Ю. Ж. Криза суспільної довіри: суперечність між очікуваннями та реальністю. Політичне поле України у ситуації суспільної кризи: влада, опозиція, політичні партії, громадські організації : кол. моногр. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2020. С. 8–31.

REFERENCES

1. Napadysta, V. (2016). Fenomen doviry u sotsiohumanitarnomu dyskursi suchasnoi Ukrainy. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy – Scientific Notes of the I. F. Kuras Institute of Political and Ethno-National Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, issue 1*, 207–222 [in Ukrainian].
2. Krasniakova, A. O. (2013). Sotsialna dovira yak umova stanovlennia sub'iekta politychnoho zhyttia. *Problemy politychnoi psykholohii ta yii rol u stanovlenni hromadianyna Ukrainskoi derzhavy – Problems of Political Psychology and Its Role in the Formation of the Citizen of the Ukrainian State, issue 14*, 55–64 [in Ukrainian].
3. Fukuiama, F. (2018). Vytoky politychnoho poriadku. Vid pradavnykh chasiv do Frantsuzkoi revoliutsii / per. R. Kornuta. Kyiv : Nash Format, 2018 [in Ukrainian].
4. Fukuiama, F. (2008). Sotsialnyi kapital. *Nezalezhnyi kulturolohichniy chasopys «I» – Independent Culturological Journal “Yi”*, 53. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/fukuyama.htm> [in Ukrainian].
5. Ryzhanova, A. O. (2016). Formuvannia sotsialnoi doviry: sotsialno-pedahohichniy aspekt. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu “Ukraina” – Collected Scholarly Works of the Khmelnytskyi Institute of Social Technologies of the University “Ukraine”*, 12, 108–112 [in Ukrainian].
6. Furman, Yu. S. (2013). Sotsialna sutnist ta pravove znachennia yurydychnoi katehorii «dovira» u pravovykh vidnosynakh. *Advokatura: mynule ta suchasnist: mater. II mizhnar. nauk. konf. molodykh vchenykh, aspirantiv ta studentiv (m. Odesa, 2 bereznia 2013 r.)*. Odesa : Feniks, 188–191 [in Ukrainian].
7. Mishyn, Yu.R. (2015). Dovira v strukturі sotsialnoi vzaємодії. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State, 1*, 47–50 [in Ukrainian].
8. Pecherskyi, P. M. (2018). Sotsialna dovira yak osnova politychnoi vidpovidalnosti publichnoi vlady. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 22 : Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin – Scholarly Journal of the M. P. Drahomanov National Pedagogical University. Series 22: Political Science and Methods of Teaching Socio-Political Disciplines, issue 23*, 61–67 [in Ukrainian].
9. Palahniuk, Yu.V. (2021). Sotsialna dovira do orhaniv publichnoi vlady yak faktor rozvytku hromadianskoho suspilstva. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok*:

naukovy zhurnal – Public Administration and Regional Development: Scholarly Journal, 13, 699–725 [in Ukrainian].

10. Suprunets, T. (2015). Osoblyvosti formuvannia i funktsionuvannia doviry ta nedoviry : myslennievyy aspekt. *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian Society*, 3(54), 48–55 [in Ukrainian].
11. Stetsenko, T. O. (2012). Problemy vymyriuvannia doviry v sotsiologii. *Sotsialni tekhnologii: aktualni problemy teorii ta praktyky – Social Technologies: Current Issues of Theory and Practice*, issue 56, 155–162 [in Ukrainian].
12. Serohin, S. M., Pysmennyi, I. V. (2015). Vidnovlennia doviry do orhaniv publichnoi vlady yak umova uspishnosti reform v Ukraini. *Aspekty publichnoho upravlinnia – Aspects of Public Administration*, 4(18), 62–66 [in Ukrainian].
13. Perepelytsia, N. (2019). Dovira yak chynnyk politychnoho rozvytku: pohliad Frensisa Fukuiamy. *Naukovyi zhurnal «Politykus» – Scientific Journal “Politicus”*, issue 2, 11–16 [in Ukrainian].
14. Lypov V. (2017). Sotsialna dovira yak tsinnist, instytutsiia ta instytut. *Pratsi naukovohto tovarystva im. Shevchenka. Ekonomichnyi zbirnyk – Proceedings of the Shevchenko Scientific Society. Economic Collection*, Vol. 1, 112–126 [in Ukrainian].
15. Shaihorodskiy, Yu.Zh. (2020). Kryza suspilnoi doviry: superechnist mizh ochikuvanniamy ta realnistiu. Politychne pole Ukrainy u sytuatsii suspilnoi kryzy: vlada, opozytsiia, politychni partii, hromadski orhanizatsii : kolekt. monohrafiia. Kyiv: IPIEND im. I. F. Kurasa [in Ukrainian].

Grynenko Dmytro Grigorovich, graduate student of the Department of Philosophy, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine

SOCIAL TRUST AS A FUNDAMENTAL VALUE OF CIVIL SOCIETY

The phenomenon of social trust is examined as a value-based category. It is substantiated that social trust is an essential component of the development of civil society. The notion is supported that social trust, within civil society, unfolds in alignment with values such as justice, integrity, freedom, and equality. The specific features of how social trust is implemented in the economic and political spheres of civil society are revealed.

Keywords: *trust, social distrust, civil society, levels of social trust, functions of social trust, civic values.*

